

PORUMENELA FOTOGRAFIJA

DOMAČA MUZIKANTA – Kadar sta zaigrala Tone Plut z Mladice in Lojze Željko s Sel pri Semiču, jima je prisluhnilo staro in mlado, saj so se zvoki, ki jih je Plut izvabljal z igranjem na bršljanov list, in tisti, ki so prihajali iz Željkovke harmonike, tako lepo skladali. Možaka sta bila člana semiške folklorne skupine Semiška ohcet in tudi razstava vin leta 1982 ni minila brez njune glasbe. (Foto: Arhiv DL)

IVAN A. BOŽIČ, ČASTNIK ŠTIRIH VOJSKA IN GENERALMAJOR JLA (1)

Avtor: Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Sin naprednega kmetijskega učitelja

Oče Ivana Božiča, častnika štirih vojsk in generalmajorja JLA, Anton Božič je bil Primorec, ki se je rodil 9. marca 1859 v Dolgi Poljani, tipični primorski vasi na sončni strani med Vipavo in Ajdovščino, ki pa spada pod župnijo Budanje. Skozi vas pelje cesta od Cola na Kovko, znano zbirališče zmarjarjev. Šolal se je v Gorici in bil nato zaposlen na Vinarski in sadjarski šoli, prvi slovenski kmetijski šoli na Slapu pri Vipavi, ustanovljeni leta 1873. Zanimivo je, da je bila ta šola 1886 preseljena na Dolenjsko, z njo pa tudi večina učiteljev. Zaradi bližine enake kmetijske šole v Gorici je namreč upadal obisk, zato je bila preselitev na Grm pri Novem mestu upravičena.

Kmalu zatem se je Anton zaposlil kot oskrbnik graščinskega dvorca Jurovo na Hrvaškem, tik čez Kolpo pri Metliki. Naselje Jurovo spada pod občino Žakanje, okraj Karlovac. Že prej pa se je poročil z Marijo, roj. Pflieger, iz Kromova na Moravskem, ki je umrla leta 1912. V zakonu sta imela osem sinov in pet hčera, od katerih jih je šest umrlo pred 1. svetovno vojno. Najstarejši, Drago, je bil uradnik v rudniku Trepča, aretiran 1944 in odpeljan v taborišče na Banjico, od tam pa v Mauthausen,

kjer je umrl za posledicami mučenja. Drugi brat Milan je že leta 1905 odšel v ZDA, v Kansas, kot delavec, kjer je tudi umrl. Tretji brat Slavko je nasledil očetovo kmetijo v Jurovskem brodu in imel tudi trgovino. V letih 1941 in 1944 so ga ustaši zaprli, po osvoboditvi pa je nadaljeval kmetovanje na domačiji. Ivan, rojen 1894 v Jurovem, se je odločil za vojaški poklic. Dve hčerki sta postali učiteljici, Vida v OŠ Suhor pri Metliki, Ljubica pa na OŠ Štrekljevec in nazadnje ravnateljica OŠ na Prulah. Minka, najstarejša, rojena 1906 v Metliki, pa je postala medicinska sestra, in to med prvimi v Sloveniji.

Anton se je odlikoval kot napreden kmetijski učitelj, ki je tudi javno nastopal. V Dolenjskih novicah je že 1. avgusta 1893 izšel oglas, da se na graščini Jurovo išče »pridna in zanesljiva hišna«, vloge pa sprejema oskrbnik A. Božič. Naslednjega leta je v istem časopisu objavljen članek z naslovom Megla in pšenica, v katerem je A. Božič, oskrbnik graščine Jurovo, navedel, da je zvedel od sosednjega kmeta, kako se znebiti rose na pšenici, ki okrog svetega Vida nastane iz megle. Poskusil je tudi sam in uspel: dva sta vlekla vrh čez njivo in tako s klasja pšenice otrsela roso, ki je

prej prav zaradi rose počrnela v klasju in tako je pridelek propadal. Anton Božič je umrl leta 1931.

NAJPREJ PODPOROČNIK AVSTRO-OGRSKE VOJSKE

Ivan, rojen 9. januarja 1894 v Jurovem, je bil častnik štirih vojsk: podporočnik AOV, kapetan srbske oz. dobrovoljske vojske SHS, polkovnik VKJ in JLA in nazadnje generalmajor JLA, bil je tudi prvi slovenski vojaški geograf.

V knjigi rojstev je zapisano, da sta bila Antonu krstna botra lastnika jurovske graščine »presvetli gospodin Dragan barun Vranyczany sa suprugom Ivko barunicom«. Namreč, graščina Jurovo je obsegala 225 ha obdelovalnih površin in dvorec, ki je bil arhitekturni biser svojega časa, lastništvo rodbin Zrinski, Benič, Modrušan, Vranyczany, zadnji lastnik pa je bil Ivan Podrebarac, povratnik iz Amerike. Po osvoboditvi je bil v dvorcu matični urad, leta 1956 pa so ga porušili. Družina Božič od leta 1912 ni stanovala v graščini, temveč v sosesčini, v Jurovskem brodu, na vzorni kmetiji.

Ivan je osnovno šolo obiskoval v Metliki od 1900 do 1905, nato pa v Karlovcu še realno gimnazijo od 1905. do 1909. leta.

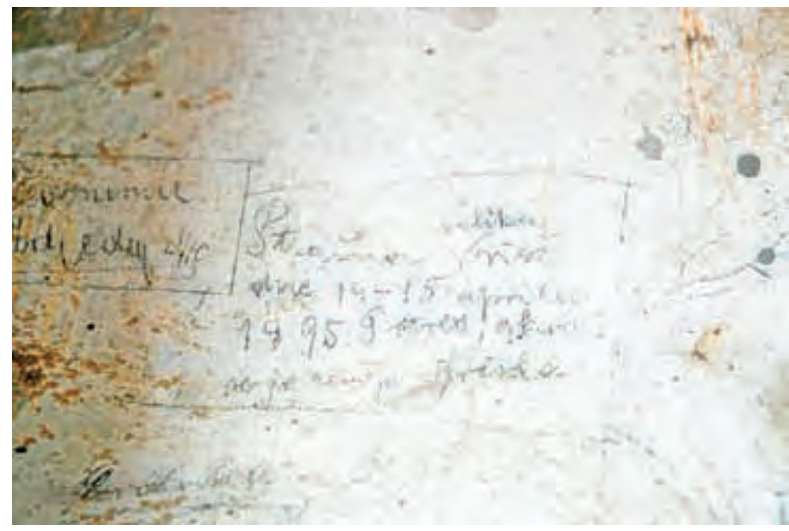
KULTURNA DEIŠČINA

Grafiti v grmskega gradu

Sredi aprila mineva 117 let od znamenitega »ljublanskega potresa«. Tedaj se je, kot je znano, precej močno poškodoval stavbni fond ožjega središča Ljubljane, sledila sta podpiranje hiš in zahtevna sanacija, marsikaj pa je bilo treba podreti in zgraditi na novo. To je bil čas, ko je Ljubljana v marsičem dobila podobo, ki ji jo je vtisnilo županovanje dr. Ivana Hribarja med letoma 1896 in 1910. Poznamo jo še danes in je vredna pozornosti in ogleda.

Potres se je čutilo v širšem območju, vsekakor tudi v Novem mestu. Popisov o morebitni škodi na Dolenjskem ne poznamo, morda so ohranjeni v arhivih, poznamo pa konkreten zapis o potresu in njegove posledice v grajskem stolpu gradu Grm v Novem mestu. V okenski špaleti v tretjem nadstropju stolpa je namreč ohranjen nepodpisan grafit: »Strašna velika noč dne 14. - 15. aprila 1895. Potres, 9-krat se je zemlja zatresla«. Domnevamo, da je razpoka, ki je vidna v zahodni steni stolpa od prvega do tretjega nadstropja, vključno s počeno kamnito preklado vratnega okvirja v grajski stolpni dvorani, posledica prav tega potresa. Žal poškodbe še do danes niso v celoti sanirane, prav gotovo pa bodo, ko bo grad doživel prenovu.

Danilo Breščak

Grad GRM, grafiti v grajskem stolpu. (Foto: D. Breščak, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Po končani gimnaziji je bil gojenec Kadetske šole AVO v Karlovcu od 1909. do 1913. leta, zatem pa je kot praporščak, z začetnim častniškim činom, služboval od 13. 8. 1913 do 1. 8. 1914 v proslavljenem slovenskem 17. pehotnem polku. Kmalu nato je bil povišan v pehotnega podporočnika in je bil kot poveljnik čete poslan na galicijsko fronto, kjer ga je zajela ruska carska vojska.

UJETNIK RUSKE VOJSKE, POTEK PROSTOVOLJEC, KI JE SKRBEL ZA VRACANJE RANJENIH PROSTOVOLJCEV

Kot ujetnik ruske vojske je bil od 1. januarja 1915 do 1. aprila 1917 v ujetniških taboriščih v Kokandi in Taškentu, Turkestan. Zatem je bil od 1. aprila 1917 do 26. junija 1920 pripadnik srbskih oz. jugoslovanskih dobrovoljskih enot in bival v naslednjih mestih: Odesa, Kijev, Čeljabinsk, Omsk, Tomsk, Krasnojarsk, Irkutsk, Čita, Harbin (Mandžurija) in Vladivostok.

Kot prostovoljec je najprej pristopil v dopolnilni bataljon 1. srbske divizije »dobrovoljačkog korpusa« v Odesi¹ in od avgusta do oktobra 1917 sodeloval v bojih na romunski fronti. Zatem je

kot kapetan II. razreda in poveljnik čete ostal v Odesi do oktobra 1917, novembra istega leta pa je kot ranjenec (zaradi poškodbe kolka) prebil v vojaški bolnišnici v Odesi.²

¹Ivan Božič, kapetan, pripadnik dopolnilnega bataljona 1. dobrovoljske divizije v Odesi, 1917, omenjen v mojem seznamu slovenskih dobrovoljcev srbske vojske, kjer so ga našli sorodniki generalmajorja Ivana Božiča.

²Novembra 1915 je v Odesi na iniciativo konzula Marka Cemovića in predstavnika srbske vlade Milana Šajnovića, formiran Srbski dobrovoljski odred, ki je štel okrog 1.000 ujetnikov AOV, Srbov, Hrvatov in Slovencev. Po sporazumu ruske in srbske vlade je 3. marca 1916, formiran 1. srbska dobrovoljska divizija v Odesi, pozneje pa 1. srbski dobrovoljski korpus, pozneje Dobrovoljski korpus SHS, ki je štel okrog 35.000 pripadnikov, pod poveljstvom srbskih častnikov. Leta 1917 je 10.000 pripadnikov korpusa odšlo na solunsko fronto, okrog 25.000 pa je ostalo v Rusiji. Med njimi tudi kapetan Ivan Božič, ki je bil takrat v Samari. Namreč, spomladi se je razvilo t. i. »disidentsko gibanje, ki so bili za formiranje jugoslovanskih enot. Tako je v Kijevu najprej ustanovljen Jugoslovanski revolucionarni bataljon, pozneje preimenovan v Specialni odred oz. Jugoslovanski revolucionarni polk. V Odesi je bil formiran Jugoslovanski revolucionarni odred. Jeseni 1919 je bila ustanovljena Jugoslovanska revolucionarna federacija, katere cilj je bil pošiljanje ujetnikov AOV na solunsko ali zahodno fronto. Del ujetnikov AOV se je priključil tudi Rdeči armadi, večji del pa se je odločil za vrnitev v domovino in se podredil poveljstvu zahodnih intervencijskih sil pod poveljstvom francoskega generala Janina. Gre predvsem za ujetnike AOV, ki so se nahajali v Turkestanu in Sibiriji. To sta pa bila predvsem Jugoslovanski polk Matije Gubca in Blagodičev polk, oba nazadnje pod poveljstvom slovenskih slovenskih častnikov. Oba polka sta se borila predvsem proti enotam Rdeče armade vzdolž sibske železnice.

Graščinski dvorec Jurovo, 1897 (Zasebna zbirka, Janez Majzelj, Novo mesto)

Graščinski dvorec Jurovo, pred letom 1910 (Zasebna zbirka, Janez Majzelj, Novo mesto)